

Ewelina Szydłowska

ORCID ID: 0000-0001-8108-4688

Retrospekcja wzajemnych stosunków gospodarczych UE i Rosji Czynniki integrujące i dezintegrujące Unię

Streszczenie: Unia Europejska i Rosja różnią się pod względem gospodarczym. W przeciwieństwie do tradycyjnej Rosji UE to nowy typ wspólnoty międzynarodowej. Obie strony to zarówno partnerzy, jak i rywale zdający sobie sprawę z uzależnienia od siebie. Rywalizacja wynika ze zderzenia broniącej swojej strefy wpływów Rosji oraz dążeń rozszerzającej się Unii. Celem Unii jest rozwijanie się nie tylko przez pogłębianie współpracy, ale także przez przyjmowanie nowych członków do wspólnoty. Federacja Rosyjska w rozwijaniu się UE widzi zagrożenie dla swojej mocarstwowej pozycji. Wynikają z tego również działania mające na celu wywołanie dezintegracji w UE, bo Europa podzielona to Europa słaba.

Słowa kluczowe: Rosja, UE, integracja, energetyka, stosunki bilateralne

Wstęp

Przedmiotem artykułu są relacje gospodarcze UE z Rosją w perspektywie ich wpływu na procesy zachodzące wewnątrz UE. Autorka charakteryzuje stosunki gospodarcze między UE a Rosją od lat 90. XX w. Retrospekcja stosunków ma pomóc w zrozumieniu relacji oraz

ma za zadanie charakteryzować determinanty zachowań partnerów. Artykuł koncentruje się na czynnikach politycznych i prawno-formalnych relacji między UE a Rosją. Jest on też próbą odpowiedzi na pytanie: czy i w jaki sposób relacje gospodarcze wspólnoty przekładają się na integrację czy też dezintegrację państw członkowskich oraz jak konflikty stron wpływają na relacje gospodarcze? Badanie zostanie przeprowadzone na podstawie analizy treści materiałów źródłowych (aktów prawnych) oraz opracowań naukowych.

Analiza została podzielona na cztery części. Pierwsza część jest próbą periodyzacji i ogólnego scharakteryzowania stosunków gospodarczych UE i Federacji Rosyjskiej. W części drugiej szczegółowo opisano podstawę stosunków gospodarczych oraz główne czynniki mające wpływ na procesy zachodzące w Unii. Trzecia część jest próbą analizy wymienionych wyżej czynników w kontekście historii stosunków gospodarczych, jak i ich obecnego stanu. Zakończenie jest konkluzją dotyczącą retrospekcji stosunków w perspektywie wykorzystania ich do prognozowania dalszego rozwoju relacji. Celem artykułu jest systematyzacja stanu wiedzy na temat polityki Rosji względem UE w perspektywie czasu, który umożliwia szerszy kontekst oceny prowadzonej przez Rosję polityki.

Zarys historii stosunków gospodarczych UE i Rosji

Za początek analizy przyjęte zostaną lata 90. XX w. – okres, w którym kształtowały się relacje między Federacją Rosyjską a UE jako organizacją państw członkowskich. Na początku lat 90. w polityce zagranicznej Federacji Rosyjskiej relacje z Europą miały charakter nieautonomiczny. Rosja skupiona była głównie na rywalizacji ze Stanami Zjednoczonymi o utrzymanie równoprawnego miejsca w pozimnowojennym łądzie międzynarodowym. Mimo że już w 1989 r. podpisano Porozumienie o Handlu i Współpracy z ZSRR oraz nawiązano stosunki dyplomatyczne, Rosja utrzymywała kontakty głównie z poszczególnymi państwami europejskimi, tj. Niemcami, Francją, Wielką Brytanią, Włochami, a nie z Wspólnotą jako całością. Impulsem inicjującym powiązania między Europą a Federacją Rosyjską

wynikał z udzielania kredytów przez państwa europejskie swojemu moskiewskiemu pożyczkobiorcy. W związku z upadkiem Związku Socjalistycznych Republik i diametralnymi zmianami początek lat 90. to okres drugoplanowego miejsca UE w priorytetach Rosji. Był to moment, w którym Rosja musiała skoncentrować się na ustabilizowaniu sytuacji wewnętrznej, w związku ze zmianami musiała na nowo określić swoją pozycję na arenie międzynarodowej. Ożywienie stosunków obustronnych nastąpiło 24 czerwca 1994 r., gdy przyjęto Porozumienie o Partnerstwie i Współpracy, które weszło w życie 1 grudnia 1997 r. i było kluczowym dokumentem określającym ramy relacji Rosja–UE oraz przewidywało szeroką współpracę obu stron. Zwłoka w wejściu w życie dokumentu spowodowana była wojną w Czeczenii (1994–1996). W dokumencie wśród najważniejszych celów zostały wymienione inwestycje i handel. Porozumienie zostało zawarte na okres 10 lat, po upływie których będzie przedłużane automatycznie, jeżeli żadna ze stron nie zgłosi zastrzeżeń. Określało ono wspólne podstawowe ramy instytucjonalne dla kontaktów dwustronnych. Ułatwiło możliwość podjęcia dialogu i inicjatyw w wielu różnych dziedzinach¹.

Kolejnym ważnym dokumentem, także dla współpracy gospodarczej, jest sformułowana pierwszej połowie 1999 r. Wspólna Strategia wobec Rosji, która wraz z Porozumieniem o Partnerstwie i Współpracy stworzyła polityczne podstawy relacji unijno-rosyjskich. Już wtedy było widoczne, że Rosja chce jedynie wzmocnić swoją pozycję międzynarodową. W tym czasie rozpoczął się drugi konflikt zbrojny w Czeczenii (1999). W odpowiedzi Rosja zapewniła o powadze, z jaką traktuje UE i w październiku 1999 r. w Helsinkach przyjęła strategię średniookresową do 2010 r.² Strategia zwiększyła niezależność w kwestiach bezpieczeństwa i obronności.

Cele i zasady, na jakich się opiera się Unia, to m.in.: wspólne wspieranie pokoju międzynarodowego i bezpieczeństwa, norm

¹ L. Niedośpiał, *Analiza prawno-polityczna Porozumienia o Partnerstwie i Współpracy pomiędzy Unią Europejską a Federacją Rosyjską: stan obecny i perspektywy*, „Wschodnioznawstwo” 2008, nr 2, s. 216–224.

² Szczyt UE–Rosja w Helsinkach w Finlandii, 22.10.1999 r. W dyskusjach ważne miejsce zajmuje konflikt w Czeczenii.

demokratycznych oraz wolności politycznych i ekonomicznych. Umowa o Partnerstwie i Współpracy swoimi postanowieniami obejmuje bardzo szeroki zakres tematyczny – od obszarów związanych z dialogiem politycznym, działalnością gospodarczą i inwestycjami, a także z handlem towarami i usługami, transportem, współpracą finansową i legislacyjną, energią, po edukację, kulturę, naukę. Pod względem technologicznym zakłada współpracę nuklearną lub kosmiczną, związaną z ochroną środowiska oraz przeciwdziałaniem przestępczości. Partnerstwo ma wzmocnić m.in. więzi gospodarcze. Jednym z ważniejszych elementów stosunków Unii z Rosją jest energia. Wątek współpracy energetycznej (lub jej braku) ma również silne przełożenie na stosunki gospodarcze na linii UE–Rosja. Nie tylko determinuje współpracę, ale także realnie wpływa na możliwości logistyczne zainteresowanych. Stosunki te charakteryzują się współzależnością dotyczącą podaży, popytu, inwestycji i wiedzy specjalistycznej. Ważnym w kontekście tego, co Unia Europejska może zaoferować Rosji, jest również fakt wyczerpania możliwości rozwoju ekstensywnego. Możliwość dalszego rozwoju jest uzależniona od inwestycji w infrastrukturę oraz nowe technologie. Mimo że Federacja Rosyjska posiada potencjał ludnościowy i względnie tanią siłę roboczą (choć jej cena systematycznie rośnie) nie liczy się na europejskim ani światowym rynku produkcji wysoko przetworzonej z powodu technologicznego zapóźnienia i niskiej jakości produkowanych wyrobów.

Dodatkowo dialog między UE a Rosją miał na celu rozwój stosunków politycznych i gospodarczych, wspieranie reform prorynkowych, instytucji demokratycznych oraz ochronę praw człowieka³. Konflikt czeczeński nie miał znaczącego wpływu na relacje gospodarcze między UE a Rosją.

³ R. Zięba, *Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2007, s. 159–167.

Sytuacje konfliktowe i ich wpływ na procesy zachodzące w Unii Europejskiej

Zdania badaczy w kwestii wpływu relacji politycznych na współpracę gospodarczą między UE i Rosją są podzielone. Można znaleźć opinie, takie jak następująca: „Mimo iż współpraca gospodarcza jest ważna dla UE i Rosji, głównym czynnikiem determinującym współpracę gospodarczą jest klimat polityczny we wzajemnych relacjach⁴”. Z drugiej strony badacze wskazują, że polityka i konflikty, w które zamieszana jest Rosja, nie są głównym determinantem w relacjach gospodarczych⁵. Dlatego też warto prześledzić w perspektywie retrospekcji, jak kształtowały się relacje między badanymi stronami.

Pierwsze napięcie w stosunkach bilateralnych, o którym chciałam wspomnieć, wystąpiło w 1994 r., w czasie kryzysu czeczeńskiego. Unia Europejska wyraźnie potępiła brutalną interwencję wojskową wojsk federalnych w Czeczenii, co jednak nie wpłynęło znacząco na współpracę gospodarczą opisywanych partnerów. Mimo wstrzymania podpisanego 1994 r. Porozumienia o Partnerstwie i Współpracy do 1997 r., w 1995 r. podpisano tymczasowe Porozumienie regulujące wymianę handlową⁶. Wydaje się, że w tym okresie priorytetowe było utrzymanie stosunków gospodarczych.

Warto wspomnieć o kryzysie, który nastąpił w 2004 r., gdy do Wspólnoty Europejskiej zostały przyjęte państwa Europy Środkowo-Wschodniej, będące dawniej w strefie wpływów Rosji. Wydarzenie to polepszyło pozycję gospodarczą państw przystępujących do Unii w negocjacjach z Rosją oraz tym samym wywołało silnie negatywną reakcję ze strony Federacji Rosyjskiej. Bezpodstawnie wytykano nowym członkom wspólnoty rusofobię oraz działanie na niekorzyść interesów rosyjskich. Moskiewski sąsiad propagował tezę o znaczących

⁴ P. Bożyk, *Czy warto porozumieć się z Rosją?*, www.przegląd-tygodnik.pl/pl/artykul/czy-warto-porozumiec-sie-rosja, 11.12.2018.

⁵ P. Pięta, *Stosunki Federacji Rosyjskiej z Unią Europejską po 2013 roku. Chwilowa stagnacja czy permanentny kryzys?*, s. 2–4, <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/DP/article/viewFile/DP.2017.007/14634>, 27.12.2018.

⁶ L. Niedosiał, dz. cyt., s. 216.

stratach gospodarczych związanych z poszerzeniem UE. Odmówił również nowym członkom możliwości przystąpienia do Porozumienia o Współpracy i Partnerstwie. Takie działanie Rosji miało za zadanie zdeintegrowanie „nowej” większej Unii.

Pozytywny aspekt wynikający z napiętych sytuacji to wywoływanie debat wewnątrz Unii i uświadamianie konieczności wprowadzenia zmian zacieśniających więzy pomiędzy państwami wspólnoty. Państwa UE zrozumiały, że jako zjednoczony i „jednomyślny” partner w stosunkach z Rosją mogą osiągnąć więcej korzyści.

Wartym odnotowania jest zaburzenie w stosunkach na linii Rosja–UE, które miało miejsce podczas pomarańczowej rewolucji na Ukrainie, gdzie strony poparły przeciwne obozy. Jednakże nie wpłynęło to znacząco na sytuację wewnątrz UE. Poszczególne kraje UE angażujące się w sytuację (np. Litwa i Polska) na Ukrainie zostały objęte embargiem przez Rosję. Jednak nie miało to wpływu na ogólną współpracę na linii UE–Rosja.

Niespójność interesów UE można zaobserwować na przykładzie projektu energetycznego związanego z budową drugiej nitki gazociągu północnego.

W 2005 r., zaraz po wstąpieniu Polski do Unii Europejskiej miał miejsce spór na linii Warszawa–Moskwa, związany z budową drugiej nitki gazociągu północnego. Ostatecznie rurociąg zostanie poprowadzony po dnie Bałtyku. Fakt ten spowodował dyskusje na temat nieracjonalności budowy gazociągu. Podwójne ułożenie gazociągu jest rozwiązaniem nie tylko nieprzyjaznym środowiskowo. Projekt negatywnie wpływa na techniczne możliwości tranzytowe państw basenu bałtyckiego (np. Polski). Wśród zagrożeń wymieniano zagrożenie dla portu Polskiego pod kątem obsługi tankowców z dużą ładownością. Pod znakiem zapytania stało pojęcie solidarności ekonomicznej i wspólnej unijnej polityki energetycznej. Kraje nadbałtyckie dodatkowo podnosiły kwestię wykorzystania budowy nitki gazociągu do instalacji infrastruktury wojskowej przez Rosję. Dywersyfikacja ryzyka pod względem energetycznym nie urzeczywistniła się dla państw wspólnoty w projekcie Nord Stream 2, szczególnie ze względu na pominięcie kwestii interesów Polski. Sytuacja wywołała potrzebę dyskusji na temat energetyki. Rada Europejska 8–9 marca

2007 r. zainicjowała zintegrowaną politykę klimatyczną i energetyczną, której celem jest zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego i zwiększenie równego dostępu europejskich przedsiębiorstw do złóż surowców oraz rozwój w zgodzie ze środowiskiem. Skłoniła również Unię do postrzegania polityki gospodarczej bardziej wspólnotowo oraz do potrzeby wypracowania wspólnej strategii energetycznej. W UE coraz mocniej skupiano się na polityce gospodarczej opartej na zrównoważonym rozwoju. Zaraz po wydarzeniach w 2005 r. nadszedł czas ponownego przemyślenia układu między UE a Rosją podpisanego 9 lat wcześniej. W 2006 r. na szczycie w Helsinkach pojawiła się potrzeba rozpoczęcia rozmów na temat przedłużenia układu i nowych ustaleń. Negocjacje zostały zablokowane przez Polskę, objętą embargiem na polską żywność przez Federację Rosyjską. Współpraca Rosja–UE została „zawieszona” w czasie ze względu na interesy gospodarcze jednego z krajów członkowskich. Wymusiło to adekwatną reakcję Rosji. W 2007 r. anulowała zakaz importu mięsa z Polski, wznowiono również rozmowy dotyczące nowego układu. Mimo że UE zależało na jak najszybszym odnowieniu układu, solidarna postawa wpłynęła korzystnie nie tylko na pozycję Polski w tej sytuacji, ale także na wizerunek UE jako „niepodzielnej” wspólnoty. Należy pamiętać również, że stosunki gospodarcze Rosji z UE to nie tylko historia konfliktów, które w różny sposób wpływają na sytuację wewnętrzną państw członkowskich, ale także rozwijająca się współpraca bilateralna. Należy odnotować rok 2010 r., w którym został podpisany traktat stanowiący Partnerstwo dla Modernizacji, który ma na celu wspierania przez Unię Europejską modernizacji rosyjskiej infrastruktury, postępu technologicznego w Rosji, a także promowania napływu inwestycji. Cele Partnerstwa dla Modernizacji wyczerpująco obrazuje komentarz Michała Słowikowskiego zawarty w artykule pt. *Partnerstwo dla Modernizacji – geneza, wątpliwości, perspektywy*, w „Liberte” z 7 października 2010 r., który pozwolę sobie przytoczyć:

W ciągu ostatnich kilku lat od momentu „wschodniego rozszerzenia” UE, a w szczególności po wojnie rosyjsko-gruzińskiej, stało się bowiem oczywiste, że z trzech możliwych płaszczyzn współpracy pomiędzy Unią Europejską i Rosją: strategicznej (implikującej

obecność fundamentalnej zgody stron co do wyzwań, którym muszą wspólnie stawić czoła i środków, za pomocą których mają być one pokonane), normatywnej (wskazującej na obecność wspólnego dla obu stron zbioru norm i wartości podbudowujących relacje dwustronne i kierujących poczynaniami stron) i pragmatycznej (opartej na założeniu, iż współpraca dwustronna będzie kierowana kalkulacjami taktycznymi i będzie miała charakter krótkoterminowy), prawdopodobna jest w dającej się przewidzieć przyszłości tylko ta ostatnia⁷.

Niestety i ta inicjatywa, zakładająca także pogłębienie współpracy gospodarczej przez wymianę technologii i inwestycji, nie przyniosła zakładanych efektów. W tym czasie 18 z 27 państw UE prowadziło stosunki bilateralne z Rosją szczególnie w gałęzi gospodarczej, realizując swoje interesy państwowe bez pomocy instytucji unijnych⁸.

Patrząc z perspektywy czasu, można powiedzieć, że współpraca gospodarcza pomiędzy Unią Europejską a Rosją zdaje się rozwijać, głównie w wymiarze aktów prawnych. Jednym z sukcesów jest pomoc w wypracowaniu porozumienia, dzięki wsparciu UE, na mocy którego Rosja stała się członkiem Światowej Organizacji Handlu⁹.

Niestety dalsze stosunki gospodarcze nie rozwijały się pomyślnie dla opisywanych stron. Rok 2013 i „Euromajdan” wpłynęły negatywnie na wymianę gospodarczą. UE sprzeciwiając się polityce Rosji, nakładała (od 2014 r.) nie tylko sankcje dyplomatyczne, ale i gospodarcze (zakaz importu towarów z Krymu)¹⁰. Sankcje gospodarcze związane z ingerencją w niezależność Ukrainy są regularnie

⁷ *Partnerstwo dla modernizacji: geneza, wątpliwości, perspektywy*, www.liberte.pl, 2.12.2018.

⁸ D. Jankowski, *Strategiczne Partnerstwo Unii Europejskiej i Rosji w polityce bezpieczeństwa: szanse, przeszkody i stan obecny*, „Bezpieczeństwo Narodowe” 2012, nr 21, s. 49.

⁹ *Wzrost i instytucje*, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, s. 40–43. <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2016/12/31/Growth-and-Institutions>, 10.12.2018.

¹⁰ *Unijne sankcje w odpowiedzi na kryzys na Ukrainie*, <http://www.consilium.europa.eu/pl/policies/sanctions/ukraine-crisis/>, 2.12.2018.

podtrzymywane i przedłużane. Ostatnią nałożono w marcu 2017 r. Nie jest to optymistyczna perspektywa dla rozwoju stosunków gospodarczych między stronami.

Rola sektora energetycznego w stosunkach bilateralnych

Energia jest podstawą funkcjonowania współczesnych społeczeństw. Determinuje nie tylko jakość życia społecznego, ale również wzrost gospodarczy. Zapewnienie płynności dostaw (importu, eksportu) jest możliwe dzięki bezpieczeństwu energetycznemu. Rosji, jako największemu producentowi wytwórczemu sektora energetycznego, zależy na partnerstwie z Unią Europejską. Ma ono na celu zapewnić bezpieczeństwo i przewidywalność obu stron. Surowce energetyczne w roku 2010 miały prawie połowę całkowitego udziału eksportu Rosji do UE. Dla UE ciągłość dostaw energii w odpowiedniej cenie jest znaczącym czynnikiem pobudzającym wzrost gospodarczy w Europie; powoduje to, że partner z Kremla jeszcze przez długi czas będzie pełnił rolę ważnego dostawcy energii do UE. W 2011 r. rezerwy ropy naftowej pochodzącej z Federacji Rosyjskiej szacowano na 6,4% rezerwy światowej. W przypadku gazu ziemnego rezerwy Rosji szacowane są na 25,2% rezerwy światowej. Współpraca gospodarcza między Rosją a UE jest uwarunkowana wzajemną współzależnością. Z jednej strony UE jako ogromny rynek zbytu dla Rosji, z drugiej strony Rosja jako dostawca, od którego zależna jest nie tylko energetyka unijna, ale też stabilność europejskiej produkcji. Czynnikiem hamującym rozwój gospodarczy na poziomie komercyjnym jest sposób prowadzonej przez Rosję polityki.

Prowadzona przez Rosję polityka zwiększonego interwencjonizmu państwowego w gałęzie przemysłu spowodowała jednak spowolnienie wzrostu gospodarczego oraz uniemożliwiła inwestycje europejskim przedsiębiorcom¹¹.

¹¹ A. Stępień-Kuczyńska, *Rosja: ku Europie: z problematyki stosunków rosyjsko-unijnych*, Toruń 2007, s. 27–35.

Wpływ stosunków gospodarczych UE i Rosji na kształt Unii – czynniki integrujące i dezintegrujące UE

Podsumowując: relacje gospodarcze Federacji Rosyjskiej i Unii Europejskiej w latach 90. opierały się głównie na zależności wschodniego partnera od kredytów udzielonych przez UE. Wtedy też ze względu na konflikty zewnętrzne oraz destabilizację po upadku ZSRR Rosja nie mogła się w pełni zaangażować w budowanie swojego statusu. Na początku XXI w. wraz z umocnieniem pozycji gospodarczej wschodniego partnera nastąpiło częściowe uzależnienie UE od rosyjskiego gazu. Rosja dostarcza ok. 20% unijnego zużycia gazu ziemnego i 16% ropy naftowej. Zapotrzebowanie na importowane źródła energii wzrasta, a przystąpienie nowych państw zwiększy uzależnienie Unii od importu surowców. W związku z tym państwa członkowskie postanowiły stworzyć wspólne stanowisko dotyczące polityki energetycznej.

W 2000 r. na szczycie w Paryżu ustanowiły oficjalny dialog energetyczny, została podjęta decyzja o budowie gazociągu północnego. UE wymaga od Rosji przede wszystkim pewności i ciągłości dostaw surowców energetycznych na zasadach zgodnych ze standardami europejskimi, a także liberalizacji rynku energetycznego i urynkwienia cen energii. Dzięki wspólnemu stanowisku UE ma lepszą pozycję w negocjacjach, co można uznać za jeden z czynników integrujących państwa Unii, gdyż współpracując, są w stanie uzyskać korzystniejsze warunki w umowach energetycznych z Rosją. W 2007 r. miały miejsce dwa szczyty, które jasno pokazały kierunek, w którym będzie podążać UE jeśli chodzi o stosunki gospodarcze z Rosją – pierwszy unijno-rosyjski oraz drugi unijny w Brukseli. UE zrezygnowała z utrzymywania dobrych stosunków z Federacją Rosyjską „za wszelką cenę”, gdy Rosja zatrzymała dostawy gazu swoim europejskim sąsiadom.

Głównym celem rosyjskiej polityki jest odbudowa pozycji mocarstwowości. Na płaszczyźnie ekonomicznej Unia ma przewagę nad Rosją, ale w sensie politycznym Rosja jako członek Rady Bezpieczeństwa skutecznie oddziałuje na środowisko międzynarodowe.

Korzyści ze współpracy w ramach UE dla państw członkowskich płyną również z obrotu handlowego pomiędzy Unią a Rosją. Partnerzy uzupełniają swoje zapotrzebowanie – Rosja eksportuje do UE głównie surowce energetyczne, Unia dostarcza Federacji towary i nowoczesną technologię¹². W latach 2000–2006 wartość eksportowanych towarów z UE do Rosji trzykrotnie wzrosła, z 22,7 mld EUR do 72,4 mld EUR. Import z Rosji do UE wzrósł ponad dwukrotnie, z 63,8 mld EUR do 140,6 mld EUR. Prawie dwukrotnie wzrósł udział Rosji w ogólnej wartości handlu zagranicznego z UE (6% eksportu i 10% importu z UE w 2006 r.) i stała się trzecim największym partnerem handlowym po USA i Chinach¹³.

Wspieranie rozwoju rynku rosyjskiego leży w interesie Unii, oba rynki posiadają potencjał i wzajemnie się uzupełniają. Gospodarka rosyjska szybko się rozwija, jednak wymaga stosownej wiedzy, która pomoże jej wykorzystać tradycyjny potencjał w dziedzinie zaawansowanej nauki i technologii. Gospodarkę opartą na wiedzy może zaoferować Unia, która potrzebuje poprawy perspektyw długoterminowego wzrostu gospodarczego. Można to uznać za kolejny czynnik integrujący, ponieważ żadne z państw członkowskich nie byłoby w stanie przeprowadzać tak szeroko zakrojonych działań. Wzajemne inwestycje i wymiana handlowa UE i Rosji są na wysokim poziomie, jednak w większości skoncentrowane są w sektorach, które posiadają niski stopień barier handlowych oraz zgodność systemów regulacyjnych. Utrudnieniami dla inwestorów unijnych w Rosji są głównie przeszkody natury prawnej, biurokracja i wysokie cła. Problem stanowi również interwencjonizm Federacji Rosyjskiej w niektóre gałęzie gospodarki, co uniemożliwia działanie konkurencji, a tym samym wstąpienie chociażby europejskich przedsiębiorców na rosyjski rynek. Przykładem może być gałąź energetyczna. Chociaż pozornie jest otwarta, to żeby móc rozpocząć wydobywanie, potrzebne są licencje, których nie dostaje raczej nikt poza Gazpromem, co więcej, jeśli na-

¹² M. Wódka, *Surowce energetyczne –karta przetargowa Federacji Rosyjskiej w bezpieczeństwie energetycznym Europy*, s. 15, https://repozytorium.uph.edu.pl/bitstream/handle/11331/1138/Wodka.M_Surowce_energetyczne_karta_przetargowa.pdf?sequence=1, 10.12.2018.

¹³ S. Bieleń, *Stosunki Rosji z Unią Europejską*, Warszawa 2009, s. 55–70.

wet ktoś uzyska stosowną licencję na wydobycie, to Gazprom i tak zablokuje ewentualną konkurencję, gdyż posiada całość gazociągu. Tym samym oczywiste jest, że nikt nie zainwestuje w wydobycie bez możliwości transportowania wydobytej energii, stąd też monopol Gazpromu w przemyśle energetycznym. Chociaż warto podkreślić, że na terenie Federacji Rosyjskiej znajduje się 1/3 światowych zasobów energetycznych. Ważnym ogniwem spajającym państwa wspólnoty jest chęć prowadzenia możliwie jak najbardziej suwerennej polityki energetycznej, a także uniezależnienie się od dostaw energii rosyjskiej, gdyż jest ona narzędziem polityki rosyjskiej.

Kolejną przyczyną nieporozumień w stosunkach gospodarczych jest brak zaufania UE do Rosji, gdyż ciężko jest określić, w którym kierunku pójdzie, na ile można budować z nią rozległe relacje gospodarcze i być przekonanym o ich trwałości. Zwiększenie uprawnień władzy wykonawczej kosztem władzy ustawodawczej i sądowniczej w Rosji jest przedmiotem krytyki głównych organów Unii Europejskiej. Można powiedzieć, że chęć posiadania pewnego sąsiada na Wschodzie, którego system jest oparty na demokracji, a polityka na stabilnej współpracy jest czynnikiem integrującym Unię w jej zabiegach politycznych dotyczących współpracy z Federacją Rosyjską.

Z drugiej strony można wskazać szereg czynników zaburzających relacje UE na linii stosunków gospodarczych z Rosją. Oczywistym jest, że Federacji Rosyjskiej zależy na jak najbardziej korzystnych warunkach gospodarczych, co czasem może być nieosiągalne w stosunkach z UE, lecz całkiem możliwe w stosunku z konkretnymi państwami wspólnoty. Wschodni partner, będąc mocarstwem z ogromnym potencjałem surowcowym, wymaga od Unii Europejskiej szczególnego traktowania, m.in. uzyskania od UE dostępu do wspólnego rynku w ramach Wspólnej Przestrzeni Ekonomicznej i głosu w procesie decyzyjnym. Polityka rosyjska wobec Europy stanowiła odbicie poważnych dwuznaczności. Z jednej strony Rosja postrzega Unię jako potencjalną przeciwwagę dla dominacji Stanów Zjednoczonych, w oficjalnych wypowiedziach deklarując niejednokrotnie strategiczne partnerstwo z UE. Z drugiej jednak strony widoczne są obawy rosyjskie o wyłonienie się zbyt silnej Unii Europejskiej

i takiego ładu europejskiego, z którego Rosja zostałaby całkowicie wyłączona. Konsekwencją takiego stanu rzeczy jest przywiązywanie dużej wagi do relacji z kluczowymi mocarstwami europejskimi, takimi jak: Niemcy, Francja czy Wielka Brytania¹⁴.

Klasyfikacja państw UE według ich stosunku do Rosji

Wewnętrznym czynnikiem dezintegrującym Unię jest fakt, że każdemu z państw zależy na jak najkorzystniejszych umowach gospodarczych z Rosją, stąd też propozycje rosyjskie dla państw Unii są zróżnicowane. Ponadto polityka gospodarcza UE wobec Rosji nie zawsze jest zbieżna z interesami poszczególnych państw członkowskich. Wśród punktów zapalnych możemy wymienić politykę energetyczną czy wymianę handlową. Nie każde państwo członkowskie jest zainteresowane eksportem surowców z Rosji. Podobnie jest również w kwestiach energetycznych, ponieważ państwa członkowskie odkrywając własne złoża (choćby Polska złoża łupku), bardziej liczyłyby na wsparcie UE niż rozwój współpracy z Rosją. Polityka gospodarcza Unii wobec Rosji może mieć negatywny wpływ na politykę państw członkowskich prowadzoną z państwami trzecimi. Przykładem tego może być skoncentrowanie Polski na utrzymaniu szczególnie dobrych stosunków z USA i raczej zrównoważonych z Rosją. Zróżnicowanie państw wspólnoty w relacjach z Federacją Rosyjską doskonale obrazuje raport pt. *A Power Audit of EU-Russia relations* opublikowany przez European Council on Foreign Relations. Autorzy raportu dokonują klasyfikacji krajów UE wedle ich stosunku do Rosji. Na pierwszym miejscu wrogo nastawionych w stosunkach z Rosją wymieniona została: Polska oraz Litwa, określone mianem: „wojowników nowej zimnej wojny”. Łagodniej sklasyfikowano stanowisko: Czech, Danii, Estonii, Irlandii, Łotwy, Holandii, Szwecji, Rumunii i Wielkiej Brytanii, określając ich „zimnymi pragmatykami”, którzy dbają o dobre

¹⁴ M. Koczor, P. Tokarski *Gospodarka Unii Europejskiej – Reakcja na kryzys i perspektywy na nowe dziesięciolecie*, Warszawa 2011, s. 82.

stosunki handlowe z Rosją, a jednocześnie krytykują łamanie w Rosji praw człowieka oraz piętnują ułomności rosyjskiej demokracji. Austria, Belgia, Bułgaria, Finlandia, Luksemburg, Malta, Słowacja, Słowenia, Portugalia i Węgry uważane są za „przyjaznych pragmatyków”, raczej dbających o dobre stosunki gospodarcze i unikających zabierania głosu oraz angażowania się w spory polityczne z Federacją Rosją. Francja, Hiszpania, Niemcy i Włochy uważane są za „partnerów strategicznych Rosji”, budujących specjalne dwustronne stosunki z Rosją, czasami naruszając realizację wspólnych celów UE w takich dziedzinach jak energia i polityka sąsiedztwa. Grecję i Cypr autorzy raportu określają jako „konie trojańskie Rosji w UE”, często zajmujące stanowisko bliskie interesom Rosji.

Podsumowanie

Istotny wpływ na stosunki z Rosją i na to, czy Rosja będzie w stanie oddziaływać na relacje pomiędzy państwami wspólnoty, będzie miała sama forma Unii. Pytanie tylko, czy ta nie zdecyduje się na przewartościowanie interesów wspólnotowych na rzecz swoich własnych? Czy państwa UE zdecydują się na federację, czy raczej w wyniku różnych kryzysów (choćby takich jak ten z 2007 r.) zdecydują się na rozluźnienie węzłów i podążenie tropem Wielkiej Brytanii z jej opcją opt-out? Czy państwa członkowskie będą trwały nadal w przekonaniu, że wspólnota jest dla nich najodpowiedniejszą formą współpracy? Uważam, że dopiero odpowiedź na te pytania dałaby możliwość prognozowania, czy i w jakim stopniu Rosja będzie miała wpływ na integrację czy dezintegrację w Europie. Retrospekcja będzie możliwa szczególnie po oficjalnym brexicie Wielkiej Brytanii.

Analizując dotychczasowe czynniki, które miały wpływ na kształt Unii Europejskiej w perspektywie bilateralnych stosunków gospodarczych, można stwierdzić, że negocjując wspólnie i wykazując się solidarną postawą, uzyskujemy lepsze wyniki w negocjacjach gospodarczych z Rosją. Dlatego też w interesie rosyjskim jest dzielenie państw UE, celowo wykorzystując konfliktowe sytuacje do ich grupowania.

W kontekście ostatnich wydarzeń i aneksji Krymu przez Rosję można odnotować, że nawet w skrajnych sytuacjach konfliktowych UE nie może pozwolić sobie na zerwanie relacji gospodarczych z Rosją. Potwierdzić to może wypowiedź M. Orkiszyna z grudnia 2018 r.:

Jeśli spojrzymy na liczby, w rzeczywistości stosunki między Rosją i Europą pod wieloma względami przeżywają pewien renesans – powiedział Orieszkin. Podkreślił, że drugi rok z rzędu wzajemny handel między Rosją a UE ciągle rośnie¹⁵.

Szukając logiki stosunków gospodarczych między UE a Rosją w retrospekcji, ciężko przedstawić jeden schemat działania. Lata 90. scharakteryzowałabym jako okres rządzący się własnymi prawami, gdzie strony wielokrotnie wyrażały „chęć” i podpisywały traktaty, co niekoniecznie przekładało się na wzrost wymiany handlowej. Pierwsze dziesięciolecie XX w. przypomniało UE, jak ważna jest polityka energetyczna, która determinuje możliwości handlowe, oraz jak ważna jest jedność UE w stosunku do budowania silnej pozycji w negocjacjach gospodarczych. Ostatnie lata pokazały nam, że konflikty zewnętrzne, w które zamieszana jest Rosja, a które UE neguje, nie były w stanie zachwiać relacjami gospodarczymi między partnerami w sensie globalnym. Konkludując, gospodarki rosyjska i europejska uzupełniają się. Jedna to głównie surowce, druga zaawansowana technologia i kapitał. Niepokojące jednak dla UE powinno być to, że Rosja coraz częściej szuka partnerów gospodarczych w Azji, a poziom wymiany handlowej w tej części świata rośnie. Jednak na chwilę obecną gospodarki UE i Rosji są od siebie zależne w podobnym stopniu. Europa potrzebuje gazu i ropy, Rosja potrzebuje rynków zbytu. Dzięki integracji państwa Unii Europejskiej są poważnym kontrahentem i równorzędnym partnerem dla Rosji. Rosja liczy się z Europą jedynie wówczas, gdy ta pozostaje zjednoczona¹⁶.

¹⁵ *UE pozostaje kluczowym partnerem handlowym Rosji*, <https://pl.sputniknews.com/gospodarka/201812129378425-UE-handel-stosunki-rosja-europa/>, 29.12.2018.

¹⁶ S. Bieleń, dz. cyt., s. 55–70.

Bibliografia

- Abigail J. Chiodo, Michael T. Owyang, *Studium kryzysu walutowego: Rosyjska niewypłacalność w 1998*, Bank Rezerw Federalnych, St. Louis 2002.
- Bieleń S., *Stosunki Rosji z Unią Europejską*, Warszawa 2009.
- Koczor M., Tokarski P., *Gospodarka Unii Europejskiej – Reakcja na kryzys i perspektywy na nowe dziesięciolecie*, Warszawa 2011.
- Niedośpiał L., *Analiza prawno-polityczna Porozumienia o Partnerstwie i Współpracy pomiędzy Unią Europejską a Federacją Rosyjską: stan obecny i perspektywy*, „Wschodnioznawstwo” 2008, nr 2.
- Partnerstwo dla modernizacji: geneza, wątpliwości, perspektywy*, www.liberte.pl, 2.12.2018.
- Pięta P., *Stosunki Federacji Rosyjskiej z Unią Europejską po 2013 roku. Chwilowa stagnacja czy permanentny kryzys?*, <http://apcz.umk.pl/czasopisma/index.php/DP/article/viewFile/DP.2017.007/14634>, 27.12.2018.
- Raś M., *Perspektywy dialogu Rosja – Unia Europejska*, [w:] *Dialog europejski Zachód – Wschód. Polityka, Gospodarka, Społeczeństwo*, red. A. Stępień-Kuczynska, T. Jałmuzna, Toruń 2006.
- Stępień-Kuczynska A., *Rosja: ku Europie: z problematyki stosunków rosyjsko-unijnych*, Toruń 2007.
- Szeptycki A., *Polityka Unii Europejskiej wobec jej wschodnich sąsiadów*, [w:] *Stosunki międzynarodowe w XXI w. Księga jubileuszowa z okazji 30-lecia Instytutu Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Warszawskiego*, red. E. Haliżak, Warszawa 2006.
- UE pozostaje kluczowym partnerem handlowym Rosji*, <https://pl.sputniknews.com/gospodarka/201812129378425-UE-handel-stosunki-rosja-europa/>, 29.12.2018.
- Unijne sankcje w odpowiedzi na kryzys na Ukrainie*, <http://www.consilium.europa.eu/pl/policies/sanctions/ukraine-crisis/>, 2.12.2018.
- Wzrost i instytucje*, Międzynarodowy Fundusz Walutowy, <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2016/12/31/Growth-and-Institutions>, 10.12.2018.
- Wódka M., *Surowce energetyczne – karta przetargowa Federacji Rosyjskiej w bezpieczeństwie energetycznym Europy*, https://repozytorium.uph.edu.pl/bitstream/handle/11331/1138/Wodka.M_Surowce_energetyczne_karta_przetargowa.pdf?sequence=1, 10.12.2018.
- Zięba R., *Wspólna Polityka Zagraniczna i Bezpieczeństwa Unii Europejskiej*, Warszawa 2007.

A retrospective of bilateral economic relations between EU and Russia

Summary: The European Union and Russia are different in economic terms. In opposite to traditional Russia, the EU is a new type of international community. Both sides are both partners and rivals aware of their addiction. The rivalries result from the collision defending Russia's sphere of influence and the aspirations of the enlarging Union. The Union's goal is to develop not only through deepening cooperation, but also by admitting new members to the community. The Russian Federation in the development of the EU sees a threat to its superpower position, and this is also the result of actions aimed at inducing disintegration in the EU, because the divided Europe is a weak Europe.

Keywords: Russia, EU, integration, energy, bilateral relations